

Zdravko Drenjančević

Umetniška akademija v Osijeku

SLAVONSKI FOLKLORNI NAPEVI Z VIDIKA TONSKIH NIZOV

Izvleček

Pričujoči sestavek prinaša prikaze tonskih struktur slavonskih folklornih napevov. Predstavljene ugotovitve temeljijo na rezultatih, ki jih je avtor dobil z analizo slavonskih tradicionalnih napevov, pa tudi z večletnim sistematičnim preučevanjem muzikološke specifičnosti slavonske ljudske glasbe.

Avtorjeva interpretacija tonskih nizov je izvedena po načelih klasične glasbene teorije in zaobsega popis in analizo vseh intervalnih odnosov med toni, s posebnim poudarkom na tistih, ki predstavljajo specifične značilnosti določene lestvice. Glede na število tonov, ki gradijo posamezen niz ter sestavljajo lestvičen vzorec, avtor razvrsti posamezne napeve po kompleksnosti njihove tonske gradnje.

Ključne besede: hrvatska ljudska glasba, slavonska ljudska glasba, Šokac, etnomuzikologija, glasbena teorija

Abstract

Slavonian folk tunes from the aspect of tone lines

This work presents the tone structure of Slavonian folk tunes. The brought up annotations are first of all based on the result gained by the author through the analysis of Slavonian traditional tunes, but also through a systematical study of the problems in Slavonian folk music throughout many years.

Interpreting the tone lines he was lead by the principles of classical music theory, which included the recording and the analysis of all interval relations between tones with a special emphasis on those which represent specific characteristics of a given scale. Beside the number of tones, of which a particular line and the given scale forms are built, the author also gives his point of view on complex tone structure examples of particular tunes.

Key words: Croatian folk music, Slavonian folk music, Šokci /shoktzi/, Ethnomusicology, music theory

Slavonski folklorni napevi z vidika tonskih nizov

Predmet tega prispevka je raziskovanje tonske gradnje v ljudskih napevih iz Slavonije. V slavonsko folklorno glasbo uvrščamo glasbene značilnosti Šokcev¹ – staroselskih prebivalcev, ki naseljujejo vzhodni del Hrvaške. Gre za geografski predel Slavonije in Baranje, ki se razprostira od reke Drave na severu (meja z Madžarsko), Save na jugu (meja z Bosno in Hercegovino) ter do Donave na vzhodu (meja s Srbijo). Cilj raziskovanja v pričujočem delu je skozi analizo tonskih odnosov priti do tonskih nizov, ki so karakteristični za glasbeno folklorno dediščino Slavonije.

Za analizo slavonskih folklornih napevov smo uporabili sledeče zbirke napevov: *Il' pjevajte ili zasvirajte* avtorja Mihaela Ferića, *Maramica s granama* avtorja Duška Topića ter *Gori lampa nasrid Vinkovaca* avtorja Julija Njikoša. Poleg omenjenih zbirk smo, z namenom prikazati zanimive ter predvsem edinstvene primere tonskih načinov, uporabili tudi napeve, ki so bili v ta namen posneti na terenu in melografirani. V celoti smo analizirali 510 zapisov iz 85-ih različnih lokacij v Slavoniji, od tega 27 instrumentalnih ter 483 vokalnih oziroma vokalno-instrumentalnih zapisov.

Pri določanju tonskih nizov smo izpostavili tri bistvene in pomembne elemente, ki so: število tonov v napevu, njihova medsebojna razmerja ter položaj vsakega posameznega tona znotraj napeva.

Pred določitvijo končnega števila tonov posameznega napeva, smo izločili vse tone z različnimi absolutnimi višinami ter jih razvrstili v prvo oktavo. Za centralni ton vsakega napeva smo izbrali enoten ton c¹, kar olajša primerjave napevov med seboj in analize. Torej, tonske nize smo tvorili v prvi oktavi, vselej začenši od centralega tona, kar je pomenilo, da smo upoštevali tudi tone, ki so se pojavili izven prve oktave (nastop tona „a“ v mali oktavi ipd.). Tako smo na primer v tonski niz s sedmimi toni uvrstili tudi niz, ki je imel osem, devet ali več tonov (zaradi ponovitev posameznih tonov v neki drugi oktavi). Nize smo glede na število tonov razdelil na bitoniko, tritoniko, tetratoniko, pentatoniko itn..

Razmerja med toni oziroma razporede poltonov in celih tonov, pa tudi karakteristične intervale, kot so zvečana sekunda, lidijska kvarta, dorska seksta, miksolidijska septima in druge, smo obravnavali kot značilnosti, ki nakazujejo posamezne lestvične vzorce. Pri tem smo se podrobno posvečali preučevanju vodilne linije, medtem ko smo se pri spremljevalni melodiji v glavnem ukvarjal z intervalnimi razmerji, ki so nastali napram vodilne melodije.

Položaj tona v napevu smo prav tako obravnavali kot pomemben element pri določanju vrste tonskega niza. Ugotovili smo, da so vsi toni napeva hkrati tudi

¹ Šokac: folk. pokrajinsko ime Hrvatov iz vzhodne Slavonije, Baranje, Srijema in zahodne Bačke. V: Šonje, J. (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža: Školska knjiga. str. 1226.

toni niza, medtem ko vsi toni niza hkrati niso temeljni toni. Za temeljne tone smo potrdili tiste, ki so tvorili določene lestvične vzorce.

Pri določanju položaja tonov smo spremljali vsak ton tako, da smo ugotovili njegovo nahajanje na nepoudarjeni ali poudarjeni dobi, se pravi njegov položaj znotraj posameznega takta. Ugotovili smo, da položaj temeljnega tona izhaja tudi iz vloge, ki jo ima ton v melodiji.²

Potrdili smo, da se nekateri toni, ki tvorijo nize, pojavijo v vlogi prehajalnih, menjajlnih ali okrasnih tonov in nimajo značaja temeljnih tonov ter tudi ne vplivajo na vrste tonskega niza. Njihova funkcija je prehodna, menjajoča se ali okrasna. Pogosto se pojavijo enkrat do dvakrat tekom napeva (kar ni pravilo), na zgolj nepoudarjenih dobah.

Tudi časovno trajanje tonov v melodiji smo obravnavali kot pomemben element določanja položaja tonov. Časovno prisotnost posameznega tona v melodiji smo upoštevali kot pokazatelja, kot njegov značaj. To je pomenilo, da ponavljajoči se toni daljših dolžin oz. trajanja niso dobili istega položaja kot redko prisotni toni krajših notnih vrednosti (npr. okrasni toni). Iz elementov, kot so: položaj tona v taktu, vloga tona v melodiji in njegovo trajanje, smo jasno določili značaj vsakega posameznega tona v napevu. Nize smo razločili tudi glede števila tonalnih centrov – enega ali dveh. Za tonalni center smo upoštevali ton, ki je predstavljal center melodične linije oz. napeva – toniko. Tonalni center se je lahko kazal z daljšo notno vrednostjo, lahko pa je bil prisoten z manj ali več krajšimi toni. S harmoničnega aspekta nam je tonalni center predstavljal temeljni ton tonične harmonije.

Zaradi obsežnosti gradiva smo se pri raziskovanju omejili le na vokalne napeve; tako smo pri vokalno-instrumentalnih napevih analizirali samo vokalne linije. Razlog, da smo se opredelili zgolj za vokalne linije je v tem, da je v gibanju njihovih spremljevalnih linij, napram vodilni, prisotna določena samostojnost in raznovrsnost. Nasprotno pa so instrumentalne spremljevalne linije v celoti podrejene vodilni. V duhu izročila tradicionalnih inštrumentov („dvojnice“, „gajde“, „samica“) vlogo inštrumentalne spremljave prevzemajo tamburaški sestavi³. Ti danes predstavljajo eno od glavnih komponent vsakega folklornega ansambla. Tamburaški sestavi delujejo po principu malih komornih ansamblov. Druga linija pri tamburaški spremljavi v glavnem spremlja vodilno linijo – melodijo – v intervalu terce, zato ni čudno, da se petje tako imenovanega drugega glasu pogosto poistoveti z igranjem. Ker se spremljava sestoji tudi iz ritmične sekcije z basovsko in akordično linijo, se na ta način pridobi občutek modernih tonaliteta (dura in mola).

² Melodijo avtor razume kot vodilno linijo napeva.

³ V današnji dobi je tamburaški sestav najpogostejše grajen iz vodilne linije, ki jo izvaja prva bisernica (včasih violina), pa tudi prvi brač. Drugo linijo, terco, in včasih tudi seksto napram vodilni liniji, izvaja drugi brač. Tamburaški sestav lahko obsega tudi tretjo linijo na tretjem braču. Ritem sekcije sestava tvorijo berda (bas linija) in bugarija (akordični instrument). Včasih se sestavu doda tudi čelo, ki igra na osnovi razloženih akordov, s čimer se pridobi večjo harmonsko in ritmično polnost.

Pri izbiri napevov za analizo je pomembno vlogo igrala tudi starost posameznega zapisa. Časovni element napevov nam je bistveno pomagal pri opazovanju značilnosti, pa tudi sprememb, ki jih je slavonska tradicionalna pesem doživljala v teku posameznih časovnih obdobij. Zanimivo je, da imamo nekatere napeve z novjšimi datumi zapisa lahko le pogojno za „nove“. Če posamezna pesem še ni doživela zapisa, še ne pomeni, da se ni izvajala, včasih tudi dvajset, trideset let ali več, preden je bila zapisana. Po drugi strani pa je starost tistih napevov, ki so svoj zapis doživeli pred šestdesetimi ali sedemdesetimi leti, nevprašljiva.

Tako zbirka Julija Njikoša *Gori lampa nasrid Vinkovaca* obsega zapise časovnega obdobja od leta 1936 do leta 1988. Tej zbirki pripadajo najstarejši zapisi slavonskih ljudskih pesmi, vendar v zbirki nekateri napevi žal niso točno časovno označeni. Med „novejše“ spadajo zapisi iz zbirke Duška Topića *Maramica s granama*. Topić je napeve zapisal v časovnem obdobju med leti 1970 in 1997. Najmlajše zapise pa prinaša zbirka Mihaela Ferića *II' pjevajte ili zasvirajte*, večidel iz časovnega obdobja med leti 1995 in 2000 ter z nekaterimi napevi s konca sedemdesetih in osemdesetih let prejšnjega stoletja.

Z načrtnim izborom slavonskih napevov smo si prizadevali geografsko zajeti čim širše področje Slavonije ter hkrati preučiti tudi njihove različne časovne izvore. Pomemben razlog, ki je vplival na izbiro omenjenih zbirk, je dejstvo, da so njihovi napevi zbrani na področjih, ki so zelo dolgo ostala zvesta izvorni tradiciji. Gre za naselja, ki so do danes, čeprav v manjši meri, obdržala ljudske običaje, in v splošnem tudi sam način življenja, prežet z duhom te tradicije.

Rezultati z interpretacijo

Od 483 vokalnih in vokalno-instrumentalnih napevov smo izbrali 63 primerov, ki se po svoji tonski gradnji medsebojno razlikujejo. Predstavljeni rezultati temeljijo na prav teh izbranih primerih.

Tabela 1: Prikaz tonskih nizov glede na število nizov

Vrsta niza	Bitonika	Tritonika	Tetratonika	Pentatonika	Heksatonika
Število nizov	1	1	3	5	10

Vrsta niza	Heptatonika	Oktatonika	Nonatonika	Dekatonika
Število nizov	20	11	10	2

Od skupnega števila nizov (63 različnih nizov) je v slavonskih napevih v največjem odstotku zastopana heptatonika (31,7%). Oktatonika zavzema, glede zastopanosti, drugo mesto (17,4%). Visok odstotek zastopanosti prav tako pripada heksatoniki (15,8%) in nonatoniki (15,8%). V manjši meri so prisotne

pentatonika (7,9%) kot tudi tetratonika (4,7%). Izjemno redko se pojavijo dekatonika (3,1%) kot tudi bitonika (1,5%) in tritonika (1,5%).

Kar se tiče tonske gradnje poudarjamo, da v bitoniki (zaradi majhnega števila tonov) in tritoniki (zaradi razporeda tonov v nizu) lestvičnih vzorcev nismo določali oziroma imenovali.

V tabeli 2 so prikazani karakteristični lestvični vzorci s štirimi pa vse do devetimi toni⁴.

Tabela 2: Prikaz števila nizov glede na lestvične vzorce

Lestvični vzorci	Število nizov
Durova tetratonika	2
Molova tetratonika	1
Durova pentatonika	2
Molova pentatonika	2
Istrska pentatonika	1
Durova heksatonika	3
Durova heksatonika z alteriranim tonom fis ¹	2
Molova heksatonika	1
Frigijska heksatonika z alteriranim tonom e ¹	1
Lidijska heksatonika z alteriranim tonom dis ¹	1
Durova heptatonika	6
Durova heptatonika z alteriranim tonom dis ¹	1
Durova heptatonika z alteriranim tonom es ¹	1
Durova heptatonika z alteriranim tonom fis ¹	3
Durova heptatonika z alteriranimi tonoma dis ¹ in fis ¹	1
Molova heptatonika	1
Miksolidijska heptatonika	1
Orientalaska heptatonika	1
Durova oktatonika z alteriranim tonom cis ¹	1
Durova oktatonika z alteriranimi tonoma dis ¹ in fis ¹	2
Durova nonatonika z alteriranim tonom fis ¹	2
Durova nonatonika z alteriranimi tonoma dis ¹ in fis ¹	1
Durova nonatonika z alteriranimi tonoma fis ¹ in gis ¹	1
Durova nonatonika z alteriranimi tonoma gis ¹ in h ¹	1
Durova nonatonika z alteriranimi toni es ¹ , fis ¹ in b ¹	1

⁴ Lestvične vzorce z desetimi toni navajamo v tabeli 3.

Iz tabele 2 je razvidno, da največ tonskih nizov vsebuje durove karakteristike – t.j. značilnosti dura (30 nizov). Molove karakteristike vsebuje pet nizov, medtem ko se istrske, frigijske, lidijske, miksolidijske in orientalske karakteristike pojavijo le po enkrat.

Napevi (v razponu od tetratonike do dekatonike) vsebujejo enega, dva ali tri lestvične vzorce. Ti vzorci lahko vsebujejo tudi tone, ki posameznemu lestvičnemu vzorcu ne pripadajo, zato jih uvrščamo med alterirane tone. V določenem lestvičnem vzorcu se pojavijo maksimalno trije alterirani toni.

Glasbeni primeri so lahko grajeni na temelju enega samega lestvičnega vzorca, ki je lahko:

- durov (z /ali brez/ alteriranim tonom)
- molov
- istrski
- miksolidijski
- orientalski
- frigijski (z alteriranim tonom)
- lidijski (z alteriranim tonom).

Tonske nize, ki so nastali iz napevov in ki so zgrajeni iz različnih lestvičnih vzorcev (najpogosteje dveh, ponekod tudi treh), smo upoštevali kot kombinirane lestvične vzorce (21 nizov) in tako prišli do naslednjih kombinacij:

- durovo-molova
- molovo-orientalska
- orientalsko-molova
- molovo-durova (z /ali brez/ alteriranimi toni)
- durovo-lidijska (z alteriranim tonom)
- durovo-miksolidijska (z /ali brez/ alteriranimi toni)
- miksolidijsko-durova (z alteriranim tonom)
- lidijsko-durova
- durovo-orientalska (z alteriranim tonom)
- molovo-lidijsko-orientalska
- orientalsko-molovo-durova
- orientalsko-durovo-lidijska
- durovo-miksolidijsko-orientalska
- durovo-orientalsko-molova

Tabela 3: Prikaz tonskih nizov s kombiniranimi lestvičnimi vzorci

Kombinirani durovo-molovi nizi	2 (heksatonika 1, heptatonika 1)
Kombinirani molovo-orientalski nizi	2 (heksatonika 1, heptatonika 1)
Kombinirani molovo-durovi nizi	2 (heptatonika 1, oktatonika 1)
Kombinirani molovo-lidijsko-orientalski nizi	1 (heptatonika)
Kombinirani orientalsko-molovi nizi	2 (heptatonika 1, oktatonika 1)
Kombinirani orientalsko-molovo-durovi nizi	1 (oktatonika)
Kombinirani orientalsko-durovo-lidijski nizi	1 (oktatonika)
Kombinirani lidijsko-durovi nizi	1 (oktatonika)
Kombinirani durovo-miksolidijski-orientalski nizi	1 (nonatonika)
Kombinirani durovo-orientalsko-molovi nizi	1 (nonatonika)
Kombinirani molovo-durovi nizi z alteriranim tonoma es ¹ in fis ¹	1 (oktatonika)
Kombinirani durovo-lidijski nizi z alteriranim tonom gis ¹	1 (oktatonika)
Kombinirani durovo-miksolidijski nizi z alteriranim tonom fis ¹	2 (oktatonika 1, nonatonika 1)
Kombinirani durovo-miksolidijski nizi z alteriranim tonoma dis ¹ in fis ¹	1 (dekatonika)
Kombinirani durovo-orientalski nizi z alteriranim tonom gis ¹	1 (nonatonika)
Kombinirani miksolidijski-durovi nizi z alteriranim tonom fis ¹	1 (dekatonika)

Iz tega pregleda je razvidno, da tudi v tonskih nizih, ki so zgrajeni iz različnih lestvičnih vzorcev, prevladujejo durove lastnosti (v enajstih vzorcih). Orientalске lastnosti so zastopane v osmih vzorcih, lastnosti mola v sedmih, lidijske v štirih in miksolidijske v treh vzorcih. Najpogostejše kombinacije lestvičnih vzorcev so durovo-orientalske, molovo-orientalske ter durovo-molove kombinacije.

O problematiki tonskih nizov v slavonski folklorni glasbi že obstajajo nekatere raziskave; zato v nadaljevanju izpostavljamo raziskovalno delo oziroma ugotovitve Jerka Bezića ter jih primerjamo z našimi rezultati.

Jerko Bezić⁵ ugotavlja, da se Slavonija in Baranja odlikujeta z diatoničnimi pentakordalnimi in heksakordalnimi tonskimi razmerji: 1-1-1/2-1-1 oziroma f¹ g¹ a¹ b¹ c² d². Ob takšnih nizih Bezić izpostavlja še nize s štirimi toni oziroma razmerji 1-1/2-1 (f¹ g¹ as¹ b¹), ki se pojavljajo posebno v vodilnem glasu

⁵ Bezić, J. (1974). Hrvatska muzika-Narodna. V: Muzička enciklopedija. Knj. 2, druga izd. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod, str. 168-175.

svatovskih pesmi, z dodano čisto kvinto izpod zaključnega tona (g^1). Nadalje izpostavlja tudi nize s šestimi toni $f^1 g^1 a^1 b^1 c^2 des^2$, z znižanim šestim tonom. Prav tako navaja tudi niz s sedmimi toni $g^1 a^1 b^1 c^2 d^2 es^2 f^2$. Še posebej pa izpostavlja nize s petimi in šestimi toni, $g^1 a^1 h^1 c^2 d^2 e^2$, ki se pojavljajo v pustnih pesmih, kjer je začetni ton niza obenem zaključni in temeljni ton.

Rezultati naše raziskave se v veliki meri skladajo z Bezičevimi ugotovitvami. Tonske nize s petimi in šestimi toni ter intervalnim razporedom 1-1-1/2-1-1 smo prepoznali v naslednjih dveh pesmih: *Pomozi Bože i Gospo* iz Bocanjevca (DT⁶) in *Igrala bi Dere* iz Nuštra (JNJ⁷). *Svatovac* iz kraja Bebrine (MF⁸) s svojo gradnjo identično ustreza Bezičevemu svatovskemu napevu z razmerji 1-1/2-1 v vodilni liniji napeva.

Omenjeni niz z znižano šesto stopnjo se, resda nekoliko razširjen, prav tako pojavlja v naši raziskavi (*Pjevanje u kolu* iz Harkanovca (DT), heptatonika). *Bečarac* iz Vinkovca (JNJ) s svojo gradnjo ustreza Bezičevemu nizu s sedmimi toni ($g^1 a^1 b^1 c^2 d^2 es^2 f^2$). *Ljubljeno kolo*, napev zapisan v Vinogradcu (DT), ne spada med pustne pesmi, toda s svojo tonsko gradnjo vseeno predstavlja napev, katerega začetni ton je obenem tudi zaključni in temeljni ton napeva.

Bezić omenja tudi enoglasne in dvoglasne pesmi, ki se odlikujejo z unisonim zaključkom v tonskem nizu s karakteristično malo terco. Pojav male terce na tretji stopnji tudi glede na naše rezultate ni redkost, toda v kombinaciji z unisonim zaključkom predstavlja izjemno redek pojav (*Svatovac* iz Tovarnika, MF).

Bezić navaja tudi napeve, ki jih uvršča v starejše sloje folklorne glasbe (sorodne napevom iz Bosne in Hrvaškega Primorja). Večinoma se odlikujejo s pomiki v paralelnih terciah, unisonim zaključkom ter karakterističnimi razmerji med toni 1/2-1-1/2. Edini primer takega napeva smo zapisali v Prekopakri (*Drumarac* (MF) v istrski pentatoniki).

V kontekstu tonskih nizov obstajajo, v odnosu do Bezičevega raziskovanja, tudi določena odstopanja. Naše raziskovanje je prineslo določitev velikega števila karakterističnih nizov, tako po številu tonov kot tudi po tonski gradnji, medtem ko v Bezičevem delu tega ne najdemo. Menimo, da so omenjene razlike posledica prvenstveno drugačnega pristopa pri obravnavanju problematike tonske gradnje folklornih napevov. Določeni odmiki pa so nastali tudi zaradi razlik v sami materiji oziroma predmetu raziskovanja.

⁶ DT – okrajšava za zbirko pesmi Duška Topića.

⁷ JNJ – okrajšava za zbirko pesmi Julija Njikoša.

⁸ MF – okrajšava za zbirko pesmi Mihaela Ferića

Zaključek

Značaj slavonske folklorne glasbe oblikuje več različnih dejavnikov, med katerimi je tudi tonska gradnja. Kompleksnost tonske gradnje se kaže v veliki izbiri tonskih nizov. Ti nizi s svojo posebnostjo in raznovrstnostjo specifičnih lestvičnih vzorcev, pa tudi širino obsega tonov, ki jih sestavljajo, oblikujejo slavonsko tradicionalno glasbo in na ta način ustvarjajo kvalitetno in prepoznavno glasbeno identiteto. Ta identiteta je prisotna oziroma živi tudi v umetni glasbi, kar pa je snov in predmet naših nadaljnjih raziskovanj.

Literatura:

- Bezić, J. (1983). *Elementi za klasifikaciju folklorne glasbe u Hrvatskoj*. V: *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*. br. 49. Zagreb: JAZU, str. 105-117.
- Bezić, J. (1974). *Hrvatska muzika-Narodna*. V: *Muzička enciklopedija*. Knj. 2. Druga izd. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod, str. 168-175.
- Bose, F. (1975). *Etnomuzikologija*. Beograd: Univerzitet umetnosti u Beogradu.
- Ceribašić, N. (1991). *Svadbene obredne i običajne pjesme u Rakitovici (Slavonska Podravina)*. V: *Narodna umjetnost*. br. 28. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, str. 87-141.
- Despić, D. (1987). *Harmonska analiza*. Beograd: Univerzitet umetnosti u Beogradu.
- Despić, D. (1971). *Teorija tonaliteta*. Beograd: Umetnička akademija u Beogradu.
- Drenjančević, Z. (2000). *Pučko pjevanje u nekim slavonskim tradicijskim običajima*. Diplomsko delo. Osijek: Pedagoška fakulteta.
- Drenjančević, Z. (2011). *Tonski nizi v vokalni tradicionalni glasbi Slavonije*. Magistrsko delo. Ljubljana: Akademija za glasbo.
- Ferić, M. (2005). *Il' pjevajte ili zasvirajte*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda, Osijek: Grafika.
- Njikoš, J. (1988). *Gori lampa nasrid Vinkovaca*. Privlaka: Privlačica.
- Perković, H. (1987). *Tonski odnosi u vokalnoj folklornoj glazbi iz Slavonije: Klasifikacija*. Diplomsko delo. Zagreb: Glasbena akademija Zagreb, rokopis na Institutu za etnologiju in folkloristiko, IEF rkp. 1226.
- Stepanov, S. (1958). *Muzički folklor Baranje*. V: *Osječki zbornik*. br. 6. Osijek: Muzej Slavonije u Osijeku, str. 219-239.
- Stepanov, S. (1970). *Muzički folklor Slavonije*. V: *Zbornik radova I. znanstvenog sabora Slavonije i Baranje*. Osijek : JAZU, str. 839-847.
- Stepanov, S. (1971). *Narodne pjesme iz Gorjana i Potnjana*. V: *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*. br. 44. Zagreb: JAZU, str. 283-420.

Topić, D. (1998). *Maramica s granama*. Osijek: Matica hrvatska, Valpovo: Matica hrvatska.

Žganec, V. (1962). *Melodije bećarca*. V: *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*. br. 40. Zagreb: JAZU, str. 513-523.

Žganec, V. (1962). *Muzički folklor (I.), Uvodne teme i tonske osnove (skale)*. Predavanja – privatni zapiski. Zagreb: Glasbena akademija Zagreb.

Žganec, V. (1951a). *Osnovni stilovi hrvatskih narodnih pjesama*. V: *Hrvatske narodne pjesme i plesovi*. sv.1. Zagreb: Seljačka sloga, str. 5-9.